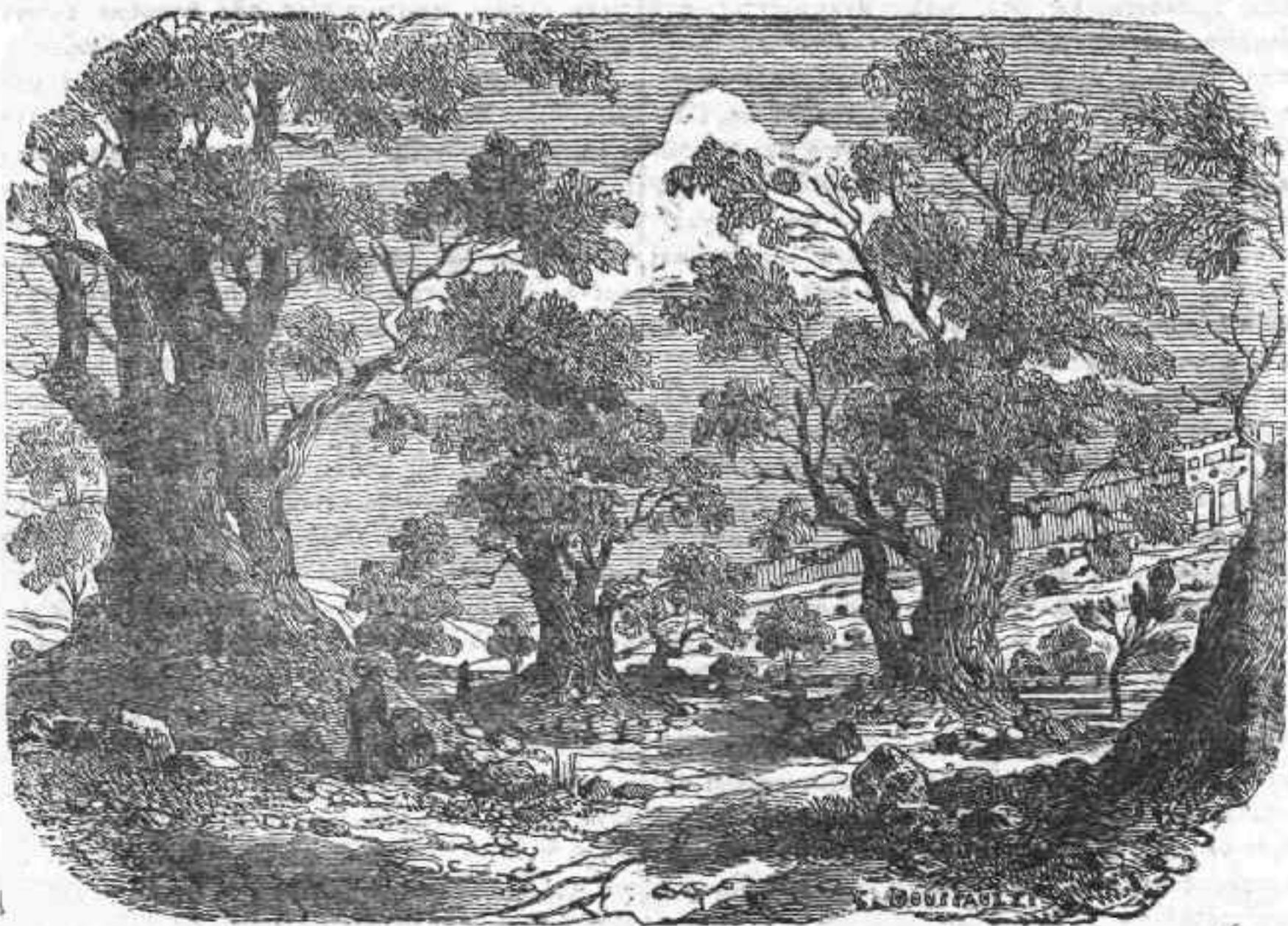

νάχῃ διάσημον χημικὸν Liebig ὅστις ἀνάλυσας τὸ διασήμεν ἀρχαιολόγῳ τῆς ἐν Μονάχῃ ἀκαδημίας
 χρῶμα τοῦτου, εὗρεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν λευφά-
 νων κρυπτογάμων φυτῶν, καὶ ὅτι τὰ ἐκ τῆς σήψεως
 ὑπολειπόμενα μόρια ἐσχημάτιζον ἰδιαιτέρου εἶδους
 νέον ὄρυκτον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν του
 Θειροίτης λίθος. — Thierschit. — Εὐρύωσθα,
 Ὁ φίλος σας
 Ε. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

Ο ΑΓΙΟΣ ΤΑΦΟΣ.

Ἐπιχειροῦντες νὰ εἰπώμεν, μετὰ πολλοὺς ἄλλους, ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῶν περὶ ἡμᾶς συμβαινόντων κρίσιμων πραγμάτων. θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀμερόληπτον ἐκθεσιν τῶν γεγονότων. Παρατηροῦμεν δ' ἐκ προοιμίου, ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν οἱ καθολικοὶ, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ μὴ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, ἔχουσι τὴν ἀδειαν νὰ τελῶσιν εἰς τὰ διάφορα ἐν Παλαιστίνῃ ἱερὰ καταστήματα τὰ τῆς θείας λατρείας οὐδεὶς ἀληθὲς χριστιανὸς θέλει ἀρνηθῆ, ὅτι ἄνθρωποι, ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, οἵτινες, οἰκιδήματα καὶ ἂν ὦσιν αἱ ἄλλαι

Τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν.

αὐτῶν πρὸς τοὺς ὀρθόδοξους δογματικαὶ διαφωνίαι, πιστεύουσιν ὅμως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὴν γέννησιν, εἰς τὰ θαύματα, εἰς τὰ πάθη, εἰς τὴν ἀνίστασιν τοῦ Σωτῆρος, δικαιοῦνται ἀναμφισβόλως νὰ προσέρχωνται εἰς τοὺς ἱερὰς τόπους, ὅπου ἐτελέσθησαν αἱ πρῶται ἐκεῖναι πράξεις τοῦ μεγάλου χριστιανικοῦ δράματος, καὶ νὰ προσκυνῶσιν αὐτοὺς ἐλευθέρως καὶ ἀνέτως. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν οἱ καθολικοὶ, ἢ ἄλλη τις οἰκιδήσατε μὴ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ κοινότης, δύνανται νὰ προτείνωσι δικαίωμα τι ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνημάτων· εἰδὲ καὶ δὲν δύνανται, μέχρι τίνος πρέπει νὰ ὀρισθῇ καὶ κανονισθῇ, τὸ ἕτερον ἐκείνο δικαίωμα τῆς προσελεύσεως καὶ ἱεροτελεστίας, ἵνα μὴ ὡς ἐξ αὐτοῦ προεληθῇ ὅπωςδὴποτε ἢ καὶ τυχὸν ἀνχτραπῇ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος τοῦ ἰδιοκτήτου.

Αἱ πρῶται περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διενέξεις δὲν ἠδύναντο, φυσικῶς τῷ λόγῳ, νὰ παραχθῶσιν εἰμὴ μετὰ τὴν διαίρεσιν τῶν Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς διαίρεσεως ταύτης, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἦτο εἰς τῶν 5 ἀνωτέρων ἐκτοκεφάλων ἁρχιερέων τῶν παρὰ σύμπαντος τοῦ Χριστιανικοῦ πληρώματος ἀναγνωριζομένων, καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ ὅλων τῶν χριστιανῶν ὡς ὁ μόνος πνευματικὸς κυριάρχης τῆς Παλαιστίνης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκυνημάτων. Ἦσαν δὲ οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων Ἕλληνες τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν, ὡς καὶ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ πολιτικῶς μὲν ὑπῆγοντο εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπῆρχον αὐτοτελεῖς καὶ αὐθόπαρκοι, καθὰ καὶ οἱ λοιποὶ 4 πατριάρχαι, περιλαμβανομένου τοῦ Ῥώμης, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἰδίας συνόδου, ὡς μέχρι τοῦδε, καὶ ἐγνωστοποιῶν ἀπλῶς τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν εἰς τοὺς λοιποὺς ὁμοταγεῖς συναδέλφους. Οὕτως εἶγον τὰ πράγματα μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐν τῇ 7 ἑκατονταετηρίδι κατακτῆσεως τῆς Παλαιστίνης. Εἶχον μὲν πρὸ καιροῦ ἀρχίσει διενέξεις τινὲς περὶ πρωτείων μεταξὺ τοῦ Πάπ᾽ Ῥώμης καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως· αἱ διενέξεις αὗται παρήγαγον, τῷ 483, ἐπὶ Ζήνωνος, πρόσκαιρόν τι σχίσμα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ ὁριστικὴ διχοτομία εἶναι μεταγενεστέρα τῆς κατακτῆσεως τῶν Ἀράβων.

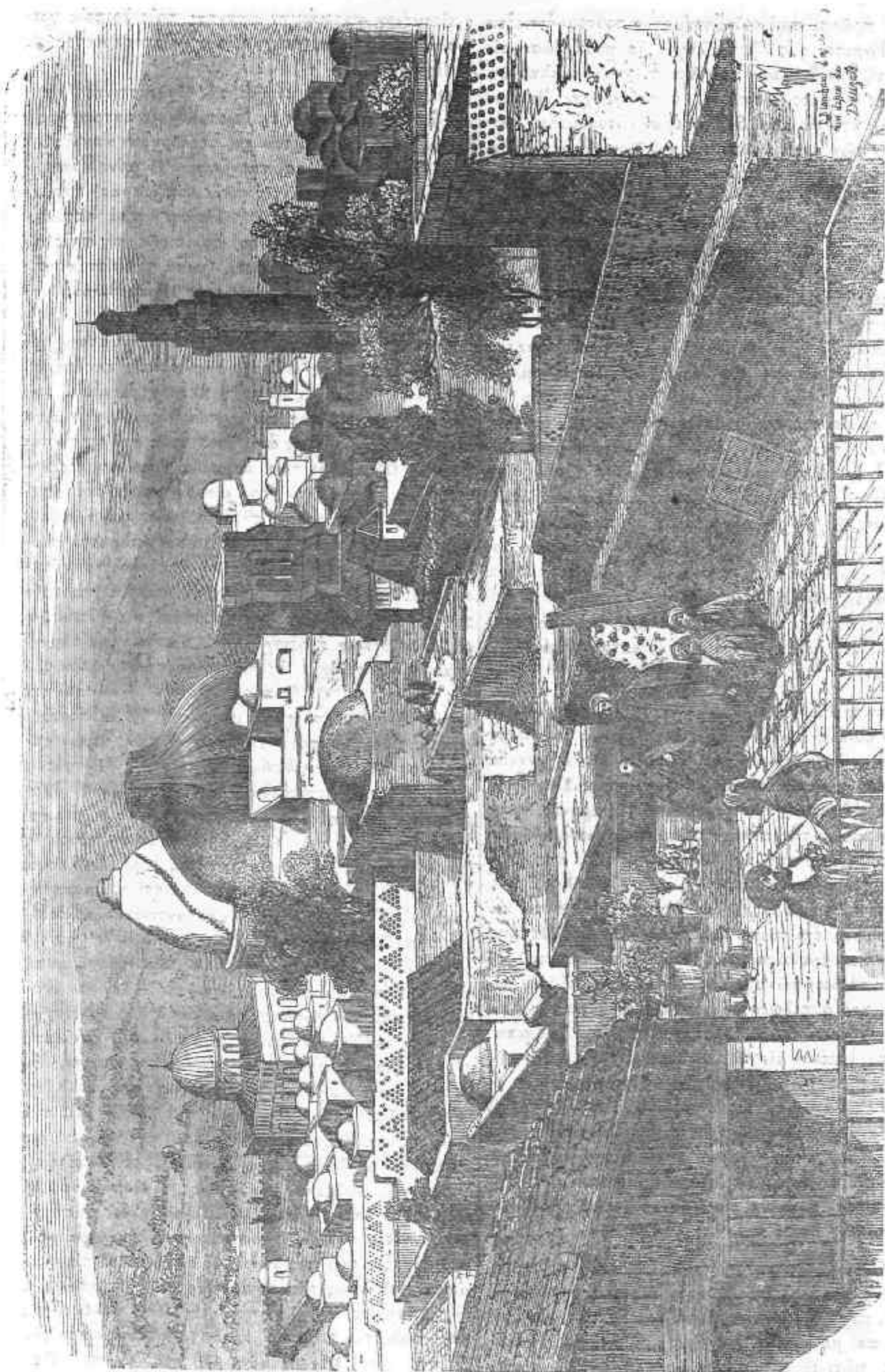
Αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀλωσίς τῶν Ἱεροσολύμων συνέβη τῷ 637· ἀλλ' ἡ ἱερὰ πόλις δὲν παρεδόθη εἰς τὴν δεικρίσιν τῶν νικητῶν. Μετὰ γενναίαν καὶ πολυμηνὴν ἀντίστασιν, ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος, θεωρῶν ἀδύνατον τὴν παράτασιν τῆς ἀμύνης, συνένεσε νὰ ἀνοίξῃ τὰς πόλεις· τοῦτο ὅμως διὰ συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἀπήτησε νὰ ὑπογράψῃ οὐχὶ ὁ πολιορκησας τὴν πόλιν στρατηγὸς Ἀβὺ Ὁβαΐδας, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τότε καλὶφης Ὁμάρ Βὲν Χαττάβ, ὅστις καὶ μετεπέμβθη ἐπὶ τούτῳ καὶ προσῆλθεν ἀπὸ Μεδίνης. Αἱ συνθήκαι ἐγένοντο καὶ ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Ὁμάρ εἰς τὸ ὅρος τῶν ἐλαιῶν, σώζεται δὲ τὸ κείμενον αὐτῶν, καὶ ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης δύναται νὰ εὕρῃ τὸ κείμενον τοῦτο Ἀραβιστὶ μὲν καὶ Γερμανιστὶ ἐκδοδόμενον εἰς τὰ λεγόμενα *Meta. L. l. eia* τῆς *Arato. l. i. e* (*Fundgraben des Orients*, τόμῳ V, σελ. 97), Γαλλιστὶ δὲ, ἐν σελ. 9 καὶ ἐπ. τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1851, δημοσιευθέντος φυλλαδίου, τοῦ ἐπιγεγραμμένου *Réponse à la brochure de M. Boré, intitulée: Question des Lieux Saints*. Ἐνταῦθα συγκεφαλαιούμεν ἀπλῶς τοὺς κυριωτάτους ὅρους τοῦ ἐγγράφου τούτου.

« Αἱ συνθήκαι αὗται, γινόμεναι πρὸς τὸν σεβασμιώτατον καὶ ἐνδεξότατον πατριάρχην Σωφρόνιον, περιλαμβάνουσιν ἐπίσης καὶ λαϊκοὺς, καὶ κληρὸν, καὶ μοναχοὺς, καὶ μοναχάς, ἐπαγγελλόμεναι τοῖς πᾶσι ἐς αἰὶ πλήρη ἀσφάλειαν τῶν προσώπων, τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ τῶν τῶν προσκυνημάτων ὅσα κατέχουσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς· ὑποβάλλουσι δὲ εἰς τὸν

» εἰρημένον πατριάρχην ἀπαντας τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς τοὺς προσερχομένους ὡς προσκυνητὰς εἰς Ἱεροσόλυμα. »

Οἱ νέοι λοιπὸν κυριάρχαι τῆς Παλαιστίνης οὐ μόνον δὲν ἀνέτρεψαν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχικὸν θρόνον, ἀλλ' ἀνεγνώρισαν καὶ ἐπεκύρωσαν ἅπαντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ προνόμια. Ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῆς προηγηθείσης τῶν Ἀράβων καὶ τῆς ἀκολούθου ἐποχῆς ἦτο, ὅτι ἐνῷ πρότερον οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὑπῆγοντο πολιτικῶς εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς, μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπετάχθησαν πολιτικῶς εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς Χαλίφας.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατὰστασις τῶν πραγμάτων μέχρι τοῦ ὁριστικοῦ σχίσματος τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Τοῦτου δὲ γενομένου ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι, καὶ συνταχθέντος τοῦ πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας, ἴπῳ ἄρα ἐπολιτεύθησαν οἱ πάπαι Ῥώμης; Οὕτε ἰδίῳ τινι ἀρχιερεῖ ἐπεμψαν εἰς Ἱεροσόλυμα, οὔτε ἄλλην τινὰ οἰανδῆποτε πρᾶξιν ἐπεχείρησαν, ἐμψαίνουσιν τὴν πρόθεσιν τοῦ ν' ἀναισθητήσωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ὀρθόδοξου πατριάρχου. Τούναντίον, ἐξτεκολούθησαν περιερχόμενοι εἰς ἐπιτήμους πρὸς τὸν πατριάρχην τοῦτον σχέσεις, καὶ ὅλοι οἱ προσκυνηταὶ τῆς δύσεως, οἱ εἰς Παλαιστίνην προσερχόμενοι, ἀνεγνώριζον τὴν εἰρημένον πατριάρχην ὡς τὸν μόνον πνευματικὸν αὐτῆς κυριάρχην. Οἱ δὲ τότε πολιτικοὶ δυνάσται τῆς Εὐρώπης οὐδὲν ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος ἐπραξαν πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν Ἱερῶν τόπων ἀπὸ τῆς Μωαμεθανικῆς κυριαρχίας. Ἐντούτοις οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ἐπλήρουν καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα τῶν 450 ἐτῶν τοὺς φέρους ἐπ' οἷς ἐγένοντο αἱ τοῦ Ὁμάρ συνθήκαι, καὶ αὐτοὶ ἐξ ἰδίων ἐπετελεύαζον τὰ μοναστήρια, τὰς ἐκκλησίας καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ ἱερὰ ἐν Παλαιστίνῃ καταστήματα. Ἀφ' ἑτέρου οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρθόδοξοι βασιλεῖς, ἀπὸ κατὰ τὴν 7, 8 καὶ 9 ἑκατονταετηρίδα διετέλεσαν καρτερικῶς ἀμυνόμενοι κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ σώζοντες τὴν τε Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα καὶ τὴν Εὐρώπην ὁλόκληραν ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου τῶν κινδύνων, ἐπειτα, ἀπὸ τῆς 10 καὶ κατὰ τὴν 11 ἑκατονταετηρίδα, ἐπιθετικοὶ γινόμενοι, δὲν ἐπαυσαν ἀγωνιζόμενοι ἀδιαλείπτως καὶ πολλάκις ἐνδόξως ὑπὲρ τῆς ἀννεκτέσεως τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀγῶνες, ἐν οἷς διέπρεψαν οἱ Φωκάδες, οἱ Ἰωάνναι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Οὐρκανοί, οἱ Ζιφίαι, οἱ Σκληροί, οἱ Κατακαλοί, οἱ Μανιάκαι, καὶ πολυάριθμοι ἄλλοι ἥρωες, ἐπήγαγον τὴν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν καθυπόταξιν τοῦ πλείστου τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης, καὶ ἰδίως τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἱερσπόλεως, τῆς Ἀπαμείας, τῆς Ἐφέσης, τῆς Ἡλιουπόλεως, τῆς Δαμασκοῦ, τῆς Σιδωνος· καὶ δὲν ἐπέτυχον μὲν τὴν ἄλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς ἄλλης Παλαιστίνης, ἀλλ' ἐπενήργησαν οὐσιωδῶς εἰς τὴν τύχην τοῦ αὐτόθι χριστιανισμοῦ, διότι οἱ ἐπανεῖλημμενως ταπεινωθέντες Μωαμεθανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ

Τερεντία

ἐπιτρέψωσι μὲν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας Ῥωμανὸν Ἀργυρόν καὶ Μιχαὴλ Δ. (11 ἑκατοντ.) τὴν ἐπι-
σκευὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ, νὰ ἐκποιήσῃσι
δὲ, τῷ 1063, εἰς τοὺς χριστιανούς τὸ τέταρτον τῆς
ἱερᾶς ἐκείνης πόλεως, ἐπὶ χρήμασι τὰ ὅποια παρέ-
σχεν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Κωνσταντίνων Ἰ. ὁ Δούκας.

Μέχρι λοιπὸν τοῦ 1100 περίπου ἔτους ἀπὸ Χρ.
ὁ ὀρθόδοξος πατριάρχης ἦτο ὁ μόνος πνευματικὸς
ἀρχὴ τῶν ἱερῶν τόπων· μόνος αὐτὸς ὑφίστατο ἀπά-
σαι τῆς βασιλείας τοῦ ἀξιωματοῦ τούτου ὑποχρεώσεις
ὡς πρὸς τὴν ἀλλοθρησκὸν πολιτικὴν κυριαρχίαν, μὴ-
νοὶ οἱ ὀρθόδοξοι βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ἠγωνίζοντο νὰ ἀπαλλάξωσι τοὺς τόπους ἐκείνους ἀπὸ
τῆς ξενικῆς κυριαρχίας· οἱ δὲ δυτικοὶ παντάπασι περὶ
τούτου δὲν ἐκπόδοντο, οὐδεμίαν θυσίαν ὑπέστησαν
ὑπὲρ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ χριστιανώσεως, καὶ οὐδε
συνέλαβόν ποτε καὶ τὴν ἰδίαν τοῦ νὰ προτείνωσιν
ἀξιώσιν τινὰ ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἱερῶν κα-
ταστημάτων.

Περὶ δὲ τὰ ἔσχατα τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος ἐ-
πὴλθον τελευταῖον αἱ σταυροφορίαι τῶν δυτικῶν, αἵ-
τινες, κατ' ἀρχάς παρατῆσαι ὡς σύμμαχοι τῆς ἐν
Κωνσταντινουπόλει βασιλείας καὶ διὰ μόνης τῆς
συνδρομῆς αὐτῆς κατορθώσασαι τὴν ἀνάκτησιν τῆς
Παλαιστίνης, ἐπήγαγον ἐπειτα, παρὰ τὰ συντεθει-
μένα, τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα ἰδουσιν ἐρημέρου δυτι-
κοῦ βασιλείου καὶ ἐρημέρου δυτικοῦ πατριαρχείου.
Τὰ Ἱεροσόλυμα ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σταυροφό-
ρων τῷ 1099, ἀνεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ Σαλαδίν, Σουλ-
τάνου τῆς Αἰγύπτου, τῷ 1187, πάλιν κατελήφθησαν
ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου τῷ
1238, ἀλλὰ ἐκ νέου περιήλθον ὑπὸ τὸ κράτος τῶν
Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τῷ 1244, περὶ δὲ τὰ ἐ-
σχατα ταύτης τῆς τριεκαίδεκάτης ἑκατονταετηρί-
δος ἐντελῶς καὶ ὁριστικῶς ἐξεβλήθησαν οἱ σταυ-
ροφόροι ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης, ἥτις ἐξουσιάζθη ἐκ-
ρατε ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων Σουλτάνων μέχρι τῶν ἀρ-
χῶν τῆς ἐκκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε κατε-
κτήθη ὑπὸ τῶν μέχρι τῆς σήμερον κατεχόντων αὐ-
τὴν Ὀσμανίων Μωαμεθανῶν.

Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης συνέβη ἐπὶ τινὰ χρόνον
πραγματικὴ πολιτικὴ κυριαρχία τῶν δυτικῶν καὶ πραγ-
ματικὴ κατάληψις τοῦ πατριαρχείου ὑπὸ καθολικῶν
ἀρχιερέων. Ἡ σειρά τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν δὲν διε-
κόπη, καθ' ἃ ἐξάγεται ἀπὸ τῆς Δωδεκαβίβλου τοῦ
Δοσιθέου· ἀλλ' οὗτοι, δεινῶς καταπιεζόμενοι ὑπὸ τῶν
σταυροφόρων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσιν ἀπὸ
τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ, διάγοντες πέραν τοῦ Ἰορδάν-
ου, εἰς τὴν Πέτραν, δὲν εἶχον τὴν ἀδειαν νὰ προ-
σέρχωνται εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν εἰμὴ ἀπαξ τοῦ ἐ-
νιαυτοῦ, ἵνα ἱεουργῶσιν, ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Ἀ-
δάμ, τῇ ἐορτῇ τοῦ Πάσχα. Εἶναι ὅμως πρόδηλον, ὅτι
ἢ μὲν πραγματικὴ ἐκείνη πολιτικὴ κυριαρχία οὔτε
ἔργῳ, οὔτε δικαίῳ ἔχει ἀξίαν τινὰ ἐπὶ τοῦ προκει-
μένου ζητήματος· μετ' οὐ πολὺ ἡ κυριαρχία αὕτη
ανετράπη αὐθις πραγματικῶς διὰ τὴν ἐκ νέου ὑπὸ
τῶν Μωαμεθανῶν κατάκτησιν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ
συνπάσης τῆς Παλαιστίνης· πρὸς δὲ, ἡ κυριαρχία

ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ ὁμολογουμένης παρα-
δόσεως τῶν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως ὀρκῶν τῶν σταυροφόρων, ὅρκων κατὰ
τοὺς ὁποίους οἱ σταυροφόροι δὲν ἔλαβον τὴν ἀδειαν
νὰ διέλθωσι διὰ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν πρὸς ἐξακο-
λαύησιν τοῦ ἐπιχειρήματός των καὶ δὲν ἔτυχον τὰς
πρὸς τούτῃ ἀπαραιτήτου συνδρομῆς τῆς ἐν Κων-
σταντινουπόλει βασιλείας εἰμὴ ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὑποσχέ-
σει, ὅτι νόμιμος κύριος τῶν χωρῶν ὅσας ἀνακτήσω-
σιν ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν θέλει εἶναι ἡ εἰρημένη ἐν
Κωνσταντινουπόλει βασιλεία. Ἡ δὲ πραγματικὴ
κατάληψις τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ
δυτικῶν ἀρχιερέων ἐγένετο ὁμοίως κατὰ παράδοσιν
τῶν συνθηκῶν, καὶ προστούτοις συναντετράπη μετὰ
τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας. Ὁ Σαλαδίν, ἀνακτήσας
τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐμελέτησεν, ἐν τῇ πρώτῃ ὁρμῇ αὐ-
τοῦ, τὴν καταστροφὴν ὅλων τῶν Χριστιανικῶν προσ-
κνημάτων· ἐπειτα, ὅμως, συνήνεσεν εἰς τὴν ἐν μέρει
τούλᾳχιστον διατήρησιν αὐτῶν καὶ τὴν παράδοσιν
εἰς τοὺς ὀρθοδόξους πατριάρχας· κατὰ τοῦτο συμφω-
νοῦσιν αἱ τὰ Ἀραβικαὶ καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ μαρτυρίαι.
Ἡ μόνη μετὰ τὴν αὐτῶν διχοφασία εἶναι, ὅτι κατὰ
μὲν τοὺς Ἀραβίους ὁ Σαλαδίν παρητήθη τοῦ πρώτου
αὐτοῦ ὀλεθρίου σκοποῦ, σπῶμενος τὰς συνθήκας
τοῦ Ὁμάρ Βὲν Χαττάβ (Fundgr. d. Or. τόμος
111)· κατὰ δὲ τὸν Δοσιθεόν, ἐδυσωπῆθη ὑπὸ τῆς
προσβολῆς ἣν ἐπὶ τούτῳ ἐπεμψεν αὐτῷ ὁ ἐν Κων-
σταντινουπόλει βασιλεὺς Ἰσαάκιος Β'. ὁ Ἄγγελος.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ πά-
παι ἐξηκολούθησαν πραχειρίζοντες πατριάρχας Ἱερο-
σολύμων ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι· ὅτι καθολικαὶ ἱερεῖς
κατεῖχον πραγματικῶς τινὰ τῶν ἱερῶν καταστημά-
των καὶ ὅτι μάλιστα ἀξιούσιν ἀναγνωρισθεῖσαν πα-
ρὰ τινῶν Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τὴν ἐπὶ τῶν ἱε-
ρῶν τόπων κυριότητα αὐτῶν. Ἀλλὰ τὰ ἱστορικὰ
γεγονότα ἀνατρέπουσι τὰς ἀξιώσεις ταύτας καὶ πα-
ριστῶσι τοὺς ὀρθοδόξους ἀναλαβόντας τὴν πνευμα-
τικὴν κυριότητα τῶν ἱερῶν τόπων ἅμα μετὰ
τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῶν Σταυ-
ροφόρων. Κατὰ τὰ ἀραβικὰ χρονικά, τὰ περὶ τῶν
μετὰ τὸν Σαλαδίν χρόνων πραγματευόμενα (Fun-
dg. d. Or. τόμ. 11) οἱ Γραικοὶ κατεῖχον τὰ πλεί-
στα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῶν καταστημάτων καὶ
ιδίως τὸ κυριώτατον πάντων, τὸν ναὸν τῆς Ἀναστά-
σεως, ἐνῶ εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἀνήκον εἰμὴ ὀλίγα
τινὰ, ὧν τὸ μᾶλλον λόγου ἀξίον ἦτο ἡ ἐκκλησία
τῆς Σιών. Περὶ τὸ 1349 ἔτος, ὁ Βασιλεὺς Ἰωάννης
Καντακουζηνὸς πέμπει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστά-
σεως δῶρα πολυτελῆ καὶ ἐπιτυχάνει παρὰ τοῦ τό-
τε Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου πολλὰ ὑπὲρ τῶν ὀρθο-
δόξων κατοίκων τῆς Συρίας προνόμια. Ὡς συμβί-
βάζονται ταῦτα πάντα μετὰ τὴν θρυλλουμένην παρὰ
τοῖς καθολικοῖς ἀναγνώρισιν τῆς κυριότητος ὑπὸ τῶν
Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου; Παρεκτὸς τούτου, τὰ προ-
τεινόμενα ὑπ' αὐτῶν τρία φερμάνια τῶν Σουλτάνων ἐ-
κείνων οὐδὲν λέγουσι περὶ τοιαύτης κυριότητος· ἀ-
πλῶς ἐπικυροῦσι τὴν ὑπὸ τῶν τότε ἐν Ἱεροσολύμοις
διατελούντων δυτικῶν κατοχῇ ἱερῶν τινῶν κατα-

στημάτων εἰς χεῖρας αὐτῶν εὐρεθέντων, καθά ἐκτελέσσειον διαλαμβάνει τὸ προμνημονευθέν παλλικὸν φυλλάδιον. Ἀλλὰ καὶ ῥητῶς ἂν ἀναγνώριζον τὴν κυριότητα τῶν δυτικῶν οἱ Σουλτάνοι τῆς Αἰγύπτου, ἡ ἀναγνώρισις αὕτη οὐδεμίαν ἤθελεν ἔχει σημερινὸν ἀξίαν, διότι, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκαίδεκάτης ἐκατονταετηρίδος, ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τῆς Παλαιστίνης μετέβη ἀπὸ τῶν Σουλτάνων ἐκείνων εἰς τοὺς Ὀσμανοὺς· ὥστε τὸ κύριον ζήτημα εἶναι, πῶς ἡ Ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἐθεώρησε καὶ ἐρρόθυμισε τὰ πράγματα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ δ' ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι καὶ δι' ἄλλον λόγον σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἁγίου τόφου. Ἐπὶ τινι προηγουμένῳ χρόνῳ, τὸ ἀξίωμα τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων εἶχε περιέλθει εἰς τὸ γένος τῶν Ἀράβων, οἱ δ' Ἀράβες οὗτοι πατριάρχαι ἦσαν παντὶ πᾶσιν ἀνεπιτήδευτοι ἂν τι παλαίσωσι πρὸς τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας παρήγον οἱ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰσχωροῦντες εἰς Παλαιστίνην Καθολικοί. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Δωρόθεον (Ἀρχιεπίσκοπος Ἀττάλν), τὸν πατριαρχεύσαντα ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ μεγάλου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ κατὰ κλητῆς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Παλαιστίνης Σελίμη, προσχειρίσθη πατριάρχης ὁ Πελοποννήσιος Γερμανός· καὶ ἔκτοτε ὁ πατριαρχικὸς ἐκεῖνος θρόνος δὲν ἔπαυσε καταλαμβάνομενος αὐθις ὑπὸ Ἑλλήνων, ὧν οἱ πλείστοι διεπρέψαν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ αὐτῶν καὶ τῇ δεξιότητι καὶ οὐ μικρὸν συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Ὀσμανικῆς κυβερνήσεως ἀναγνώρισιν καὶ ἐμπέδωσιν τοῦ δικαίωματος τῶν ὀρθοδόξων.

Τῶντοι ἡ Ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν ὡς βάσιν ὅλης αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, τὴς προαναφερθείσης συνθήκας τοῦ Ὀμάρ Βεν Χαττάβ, κατὰ τὰς ὁποίας κυριάρχης τῶν χριστιανῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀναγνώρισθη ὁ πατριάρχης Σωφρόνιος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ, εἴπη τις ἴσως, οἱ δυτικοὶ δύνανται νὰ ἀξιώσωσιν, ὅτι διάδοχοι νόμιμοι τοῦ Σωφρονίου εἶναι οἱ ἐν Ῥώμῃ προχειριζόμενοι πατριάρχαι. Τόσον ὁμῶς εἶναι πρόδηλον, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι πατριάρχαι εἶναι καὶ οἱ μόνοι νόμιμοι διάδοχοι καὶ κληρονόμοι τοῦ Σωφρονίου, διότι μόνον αὐτοὶ προσβέβησιν ἀπαράλλακτον καὶ ἀνυλλοίωτον τὸ δόγμα τῆς πίστεως, οἷον ἐπρέσβευεν αὐτὸς ὁ εἰρημένος πατριάρχης, ἐνῷ οἱ ἄλλοι προσβέβησιν διγμικτὰ παρηλλαγμένα. ὥστε οἱ Καθολικοί, ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν προέτειναν τῶντοι τὴν ἀξίωσιν ἐκείνην, ἐθεώρησαν ἔπειτα προτιμότερον νὰ προτείνωσιν ἐνστάσεις πρὸς τὴν γνησιότητα τοῦ σήμερον σωζομένου κειμένου τῶν συνθηκῶν αὐτῶν. Αἱ ἐνστάσεις αὗται καταπιεσθῆναι ἐπιτυχῶς ἐν τῷ προπαρατεθέντι Γαλλικῷ φυλλάδιῳ· τὸ δὲ κατ' ἡμᾶς ἀρκοῦμεθα εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἀμμερ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου κρίσις ἔχει τόσῳ πλείωτον βαρύντην ὅση ὁ περιφανὴς ἐκεῖνος ἱστορικὸς τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους εἶναι καθολικός. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ὁμιλῶν, ἐν σελ. 693 καὶ 694 τοῦ V τόμου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, περὶ τῶν προκειμένων συνθηκῶν τοῦ Ὀμάρ Βεν Χαττάβ, καὶ περὶ ἐτέρων τινῶν συν-

θηκῶν, δι' ἧς αὐτὸς ὁ προφήτης Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ ὅρος Σινᾶ, λέγει μὲν, ὅτι παρήχθησαν ἐν Βιρώπη ἀμφιβολίαι περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἐγγράφων τούτων, ἀλλ' ἐπιφέρει, ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ὁκίμα καὶ ὅτι ἐπομένως ἔχουσιν ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν ἀξίαν· μικρὸν δὲ κατωτέρω προστίθεται· *Es ist hier eben so, wie bey der Fahne Mohammed's sehr gleichgültig, ob sie wirklich die wahre, es ist genug, das sie die Osmanen für die wahre halten.* Ὁ ἔτιν· ἐπὶ τῶν προκειμένων ἐγγράφων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς σημαίας τοῦ Μωάμεθ, εἶναι ὅλος ἀδιόφορος ἂν ᾖ αἱ ταῦτα ἀληθῆ· ἀρκεῖ ὅτι θεωροῦνται ἀληθῆ ὑπὸ τῶν Ὀσμανῶν.

Ἡ Ὀσμανικὴ λοιπὸν Κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἀείποτε, κατ' αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀμερολήπτου Ἀμμερ, ὡς γνησίας καὶ ἐγκύρους τὰς μετὰ τοῦ Ὀμάρ Βεν Χαττάβ καὶ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου συνθήκας· ἰδωμέν ἤδη κατὰ τινὰ τρόπον ἡρμάνευσε καὶ ἐφῆρσε τὰς συνθήκας ταύτας. Δὲν προκεῖται, ἐννοεῖται, νὰ γράψωμεν ἐντὺς πλήρη πραγματείας τῶν περὶ τοῦ ἁγίου τόφου διαπραγματεύσεων, πράξεων καὶ ἀποφάσεων, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκαίδεκάτης ἐκατονταετηρίδος μέχρι τῆς σήμερον· τοιαύτη πραγματεία ἤθελε πληρώσει τόμον ὁλόκληρον· ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν κυριωτάτων τινῶν γεγονότων, ἱκανῶν νὰ ἀποδείξωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ καταστήσωσι πρόδηλον τίς θεωρεῖται καὶ ὑπάρχει ὧν ἐπὶ 350 ἤδη ἔτη πραγματικὸς κάτοχος τῆς κυριότητος τῶν ἁγίων τόπων.

Ἐν ἔτει 1636, ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Δ', οἱ ὀρθόδοξοι ἦσαν ἐν κατοχῇ ὅλων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῶν προσκυνημάτων, ἥτοι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τῆς φάτης τῆς Βηθλεὲμ, τῆς ἐν Ναζαρέτ μονῆς, τοῦ κήπου τῆς Γεθσημανῆς· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο αἱ Φραγκισκανοὶ κατώρθωσαν νὰ σφετερισθῶσι τοὺς τόπους τούτους διὰ φερμανίου, τὸ ὁποῖον παρέπεισαν τὴν Ὀσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐκδώσῃ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ, ἐν τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ θριάμβου αὐτῶν, ἐξέδωκαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1637, εἰς φύλλον μέγα δι' ἱερῶν εἰκόνων κοσμημένην, τὴν ἐκθεσιν τοῦ κατωρθώματος τούτου, ἐπιγεγραμμένην *Relatione della recuperatione delli Santissimi lochi di Gierusalem e delli lor impegni e bisogni.* Ὁ θρίαμβος τῶν ὁμῶς οὗτος δὲν διήρκεσε πολὺ· καὶ πρὶν προφθάσῃ νὰ ἐκδοθῇ παρ' αὐτῶν ἡ πολύκριτος ἐκείνη ἐκθεσις, εἶχον ἀποβῆλαι ὅ,τι ἀδίκως ἀπέστησαν. Διότι ἡ Ὀσμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδράδυνε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν γενομένην πρεζήγησιν τῶν συνθηκῶν τοῦ Ὀμάρ, καὶ, διὰ φερμανίου τῆς 21 Σεπτ. 1637 (1 τοῦ Ἀζερμαζιούλ-Ερῶελ 1047), ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ὅλους τοὺς ἱεροὺς τῆς Παλαιστίνης τόπους· ὁ δὲ Σουλτάν Μουράτ Δ', διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ φερμάνιον τοῦτο πολὺ ἐπιστημότερον τοῦ πρὶν μικροῦ εἰς τοὺς Φραγκισκανοὺς παρχωρηθέντος, προσέθηκεν ἰδίᾳ χειρὶ εἰς αὐτὸ τὰς ἐξῆς φράσεις λέγει· *Emri scherifum mudschebindsche amel ede-*

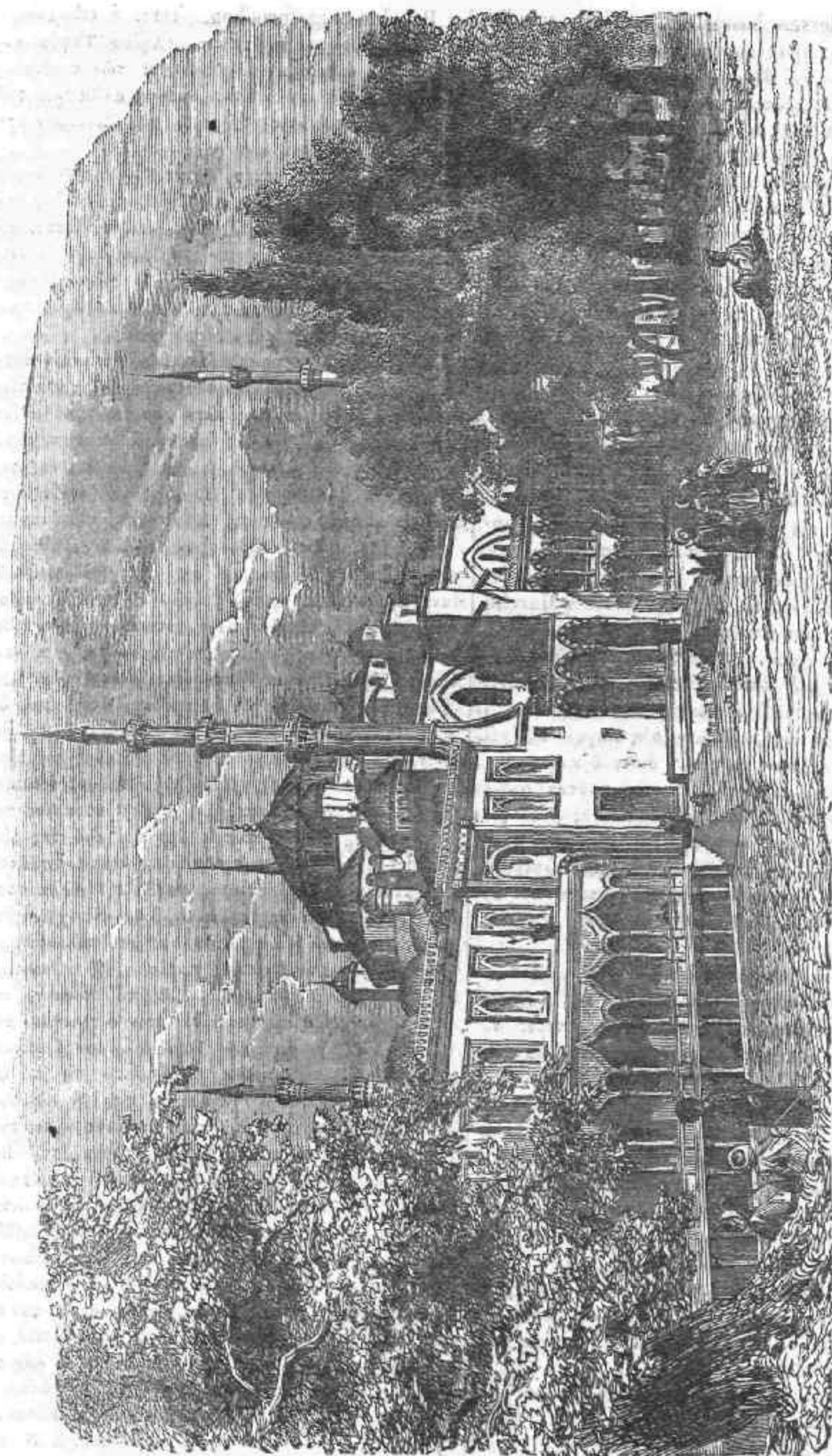
sün, chilaf edersen baschün keserim, schoile
bilesün, o etti, pıratte katā tēr eūgerē taūti
 προσταγήν μου. εἰ δὲ μὴ ἀποκόπτεσθαι τὴν κε-
 φαλήν, γένοιται τοῦτο καλῶς. Καὶ εἶναι γνωστό-
 ὅτι ὁ Σουλτάν Μουράτ Δ' δὲν ἠπείλει ματαίως, διότι
 ὄχι μόνον τοὺς ἰδίους ὑπακόους ἐσωφρόνισε δικαίως
 ἢ ἀδίκως, ἀλλὰ καὶ μικροῦ ἑνα μὲν διερμηνέα τῆς
 Γαλλικῆς πρεσβείας ἀνεκλόπησεν, ἑτερον δὲ διερμη-
 νέα ἐπίσης τῆς αὐτῆς πρεσβείας ἀπαγγέλοντα. Λόγο-
 τότε περὶ Ῥωστικῆς προστασίας δὲν ἦτο ἀκόμα· οἱ
 Ἕλληνας οἵλοιντο ὑπερασπίζοντο τὰ δίκαια αὐτῶν, καὶ
 ὡς βλέπετε, ἤξευρον νὰ τὰ ὑπερασπίζωνται. Ἰδίως δε-
 ωφελέθησαν εἰς τὴν προκειμένην περιστάσιν ἀπὸ τῶν
 ἀντιζηλιῶν καὶ διχόνοιαν ἡττις ἐπακράτει μεταξὺ τῶν
 ἑντιπροσώπων τῶν δύο μεγάλων καθολικῶν δυνά-
 μειων. Ὁ λόμης Gournay de Marcheville, πρέσβυς
 τῆς Γαλλίας, ἀπῆται το ἀποκλειστικὸν δικαίωμα
 τῆς προστασίας ὅλων τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ καθολι-
 κῶν ἐκκλησιῶν, δι' ὃ ἤρξε πρὸς τὸν πρέσβυν τοῦ
 αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ρουδόλφον Σμύτιον.
 Ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας διατάζει πρῶτος νὰ μνηστο-
 νεύεται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ· ἐν τῷ
 ἄμα ἐπαύει τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Σμύτιος· τότε ὁ Marche-
 ville διεμαρτυρήθη ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς
 Γαλλίας εἶναι ὁ μόνος προστάτης τῶν ἐκκλησιῶν ἐν
 τῇ ἀνατολῇ· οὐδ' ἐπαύσαν οἱ δύο πρεσβεῖς ἀντι-
 πράττοντες καὶ ραδιουργοῦντες κατ' ἀλλήλων. Ἡ
 δὲ διαίρεσις αὕτη ἐδύλαψε μὲν οὐκ ὀλίγον τὴν χρι-
 στιανικὴν θρησκείαν ἐν γένει· διότι ὁ κῆρυκα κῆρυξ
 Ρεδσέβ ἐκλείπει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύο ἐν
 Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, τὴν τῆς Παναγίας
 καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἵνα μεταβάλλῃ αὐτὰς
 εἰς τσαμί· ἀλλ' ἀπ' ἐτέρου οἱ ὀρθόδοξοι ὠρελήθη-
 σαν ἀπὸ τῆς διχονοίας ταύτης ἵνα ματαιώσωσι τὸν
 σφετερισμὸν τὸν ὁποῖον οἱ Φραγκισκανοὶ ἐπαχείρη-
 σαν ἐν Παλαιστίνῃ.

Τῷ 1644, ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Ἰσραχὴμ Α', ἐρθασιν
 εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας
 Βαρώνος Czernin, ἀνὴρ πολὺ ἐπισημότερος τοῦ
 Σμύτιου· ὅπερ δὲν ἐμπόδισεν τὸν Σουλτάνον, λαβόντα
 δουταρέσκικον τινα μετ' αὐτοῦ, νὰ περιυδρίσῃ αὐτὸν
 οἰκτρῶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὑπαδοχῆς του. Ἀπο-
 προτελθόντα ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, οἱ βαλκα-
 μηπῶλοι, κατὰ διαταγὴν τοῦ κυρίου των, ἐκράτησαν
 τὸν ἀτυχὲς πρέσβυν τόσον σφιγκτὰ, τὸν ἡνάγκασαν
 μετὰ τοιαύτης βίας νὰ κύβη κατὰ γῆς καὶ μετὰ
 τοσαύτης σφοδρότητος τὸν ἐσυραν τῆδε κάκεισι,
 ὥστε ἐπεσεν ἀπὸ τὴν δάκτυλόν του ἀδάμης πολὺ-
 τιμος ἀξίας 4000 φλωρίων, τὸν ὁποῖον μέλις τὴν
 ἐπιούσαν εἰς τῶν ὑπηρετῶν τῆς αὐλῆς ἀπέδωκεν
 αὐτῷ. Ὁ πρέσβυς λοιπὸν οὕτως ἐζήτησε πρὸς τοὺς
 ἄλλους· νὰ ἀποδοθῶν εἰς αὐτὸν αἱ κλεῖς τοῦ Ἁ-
 γίου Τάφου· ἀλλ' ἐλαβὲν εἰς ἀπάντησιν, ὅτι οἱ ἱεροὶ
 τοιοῦτοι δὲν δύνανται ν' ἀρχειρεθῶσιν ἀπὸ τῶν Ἑλλή-
 νων, εἰς οὓς αὐτὸς ὁ προσφάτως παρῆλθε τοὺς τοποὺς
 ἐκεῖνους. Es wurde ihm geantwortet, λέγει ὁ Ἄμ-
 μερ, die heiliger Ortler koennten den Griechen
 nicht entzogen werden, denen dieselben schon

der Prophet zugesprochen. Ὡστε ἡ Ὀθωμανικὴ
 κυβέρνησις ἐθεώρει τὴν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου κυ-
 ριότητα τῶν ὀρθοδόξων οὐ μόνον ἐπὶ τῶν συνθηκῶν
 τοῦ Ὁμαρ Βὲν Χαττάβ σφραγισμένην, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ
 τοῦ προμνημονευθέντος ἡδὴ ὑπὲρ τῶν Συναγῶν ἐγ-
 γράφῃ τοῦ προφήτου αὐτοῦ.

Ὁ πολυθρύλλητος πρέσβυς τῆς Γαλλίας Νοκντέλ
 (Nointel) συνωμολόγησε, τῇ 3 Ἰουνίου 1673, ἐπὶ
 τοῦ Σουλτάνου Μωχάμετ τοῦ Δ', νέας συνθήκας, αἰ-
 νιγας, ἀπὸ ἐξήκοντα καὶ ενός ἀρθρῶν συγκείμενας,
 περιελάμβανον πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν προστα-
 σίαν τῶν Καθολικῶν ὡς πρὸς τὴν κατοχὴν τῶν
 ἱερῶν τόπων τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας.

Τί ἐσήμαινον αὕτη τῆς συνθήκης ἐκείνης ἡ δια-
 τάξις; Ἀρχέ γε καλῶς οὐκ ὀλοσχερὴ κυριότητα τῶν
 Λατίνων, ἡ ἀπλῶς καθυπέβαλεν ὑπὸ τὴν προστασίαν
 τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἱερὰ τινὰ καταστήματα
 ὅσα ἐφθασαν οἱ καθολικοὶ, οὕτως ἢ ἄλλως, νὰ κη-
 τέχωσιν ἐν Παλαιστίνῃ; Ὁ Νοκντέλ ἐννοεῖ τὸ
 πρῶτον· ἀλλ' ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐτίκπει
 ν' ἀρχειρέσῃ ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων τὴν ὀλοσχερὴ κυρι-
 οτητα. Πρὸ μικροῦ ἐτι, δι' ἐνεργείας τοῦ εὐκαλεῶς
 Παναγιώτου Νικαίου, τοῦ πρώτου Ἑλλήος μεγάλου
 διερμηνέως καὶ ἀειμνήτου προστάτου τῆς ὀρθοδο-
 ξίας, ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἐκδώσει νέαν
 Χάττι Σερῖρ ἐπικυροῦν τὰ δικαιώματα τῶν Ἑλ-
 λήνων καὶ μετ' ὀλίγον ἐμπράκτως ἀπέδειξεν, ὅ-
 τι ἡ θέλησις τῆς ἡτο νὰ μὴ παραδικάσῃ τὰ δι-
 καιώματα ταῦτα. Τῶντι ὁ Νοκντέλ εἶχε μετα-
 βῆ αὐτοπροσώπως εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ νὰ ἐξασκή-
 σῃ ἐπὶ τόπῳ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τοῦ
 Ἁγίου Τάφου, καὶ ἐπ. τούτῳ ἀφῆρσε διὰ τῆς βίας
 ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων τινὰ τῶν ἱερῶν καταστημάτων
 καὶ ἀπέδωκεν αὐτὰ εἰς τοὺς Λατίνους. Ἀλλὰ τότε
 ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων, ἔχω· εἰς χεῖρας τοῦ
 Χάττι Σερῖρ τοῦ Παναγιώτου καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν
 ὁμογεῶν παρεστηχισμένων, παρέστη, τῇ 6 Ἰαννουα-
 ρίου 1675, ἐν Ἀδριανουπόλει, εἰς τὸ Διδάκιον, καὶ
 καταγόρησε δημοσίᾳ τὴν αἰθείεστον διαγωγὴν τοῦ
 Νοκντέλ καὶ τῶν Λατίνων. Τὸ δὲ Διδάκιον ἐξέδωκεν
 ἡμέσως βερά· τὸ ὅπαιον, ἐρηδμεινον εἰς τὸ ἐπὶ
 τοῦ Σουλτάν Μουράτ Δ', γενόμενον, καὶ ἐπὶ τῶν συν-
 θηκῶν τοῦ Ὁμαρ Βὲν Χαττάβ, ἐπεδικασιν εἰς τοὺς
 Ἕλληνας τὴν κατοχὴν τοῦ Ἁγίου Τάφου, τῆς Βη-
 θλεὲμ, τῶν λύχνων καὶ τῶν κλειδῶν, ἐπὶ τῇ ἐτησίᾳ
 πληρωμῇ 1000 γρῶσιων εἰς τὸ τζακίον τοῦ Σουλτάν
 Ἀχμέτη. Οἱ Φραγκισκανοὶ εἶχον προσφέρει 40,000
 τάλληρα εἰς τὸν μέγαν Βεζίρην ἵνα κατακτείσωσιν
 αὐτὸν ν' ἀνκατέστη τὸ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐκδοθὲν
 τοῦτο δίπλωμα, ἀλλὰ ματαίως· καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀ-
 καλοῦθου ἔτος 1676, ἀφῆρθησαν ἀπὸ αὐτῶν εἰς
 Ἱεροσόλυμα αἱ κλεῖς, καὶ οἱ ταπητίες, καὶ οἱ λύχοι,
 ἀπάντων δὲ τῶν προαναφερθέντων ἱερῶν τόπων ἡ
 πραγματικὴ κατοχὴ παρεχωρήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας.
 Ὁ Ἄμμερ, ἐθέτων ταῦτα πάντα, ἐν σελ. 318 καὶ
 319 τοῦ 5 τόμου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ἐπιφέρει τὰς
 ἀξιοσημειώτους ταύτας λέξεις. Während der
 Kaiser und der Koenig von Frankreich sich au

Το αμφοτέρω Σουλτάν 'Αγία Σοφία καὶ τῇ 'Ιεραρχικῇ Κατοικίᾳ αὐτοῦ (1840 π. μ.)

der Pforte um die Ehre des Schutzes des heiligen Grabes stritten, behaupteten zwischen den zwey streitenden diese zihre die Griechen. "Ο έστιν ενω ο αυτοκράτωρ της Γερμανίας και ο βασιλεως της Γαλλίας ηρρίον προς άλλήτους παρά τη Πύλη ίνα επιτέχη έκάτερος τὸ αξίωμα τοῦ προστάτου τοῦ Αγίου τάφου, διεφύλαττον μεταξὺ των δύο μαχομένων τὸ αξίωμα τοῦτο οί Έλληνες.

Παράδοξον, τῇ ἀληθείᾳ, έθνος τὸ ὅποιον, και τοιπιζόμενον πρό δύο και επεκείνα εκατονταετηρίδων ὑπό βαρυτάτου ζυγοῦ, οὐ μόνον έσωζε τήν ιδίαν έθνικότητα, αλλά και άντεπάλασε περί των δικαίων αὐτοῦ πρὸς δύο μεγάλας δυνάμεις και κατίσχυεν εν τῇ πάλη ταύτῃ ὡς επί τὸ πλείστον! Ἡ πάλη έκείνη ήτο αδιάρκοπος, και ενίστε ο κακῶς νενοτμένος ζήλος των δυτικῶν παρεξέτρεπετα εις τοιαῦτα ατοπήματα, ὥστε ἡ Ὁσμανική κυβέρντισις ήναγκάσθη τῷ 1723, νά στιγματίη αὐτοῦς διά φερμανίου ὕβριστι-

τά πολυδύλλητα έκείνα φερμάνια των Σουλτάνων τῆς Αιγύπτου. Το Διότιον έξετασε τά πάντα επιμελῶς, αντιπαρέθεσε τά παρά των δυτικῶν ὑποβληθέντα έγγραφα τῆς ιδιοκτησίας πρὸς τά των ὀρθόδοξων και απέφηνετο επισήμως τους ὀρθόδοξους ὡς μόνους νομίμους ιδιοκτῆτας και ὡς μόνους έχοντες τὸ δικαίωμα τῆς επισκευῆς, ήτις και έγινετο δια τοῦ αρχιτεκτονος Κομνηνοῦ, ὡς εκτενεστερον δυναται νά πληροφορηθῇ ο άνγνωστος εν τῷ Key.

18. τοῦ πρώτου μέρους τῆς ιστορίας και περιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Αναστάσεως ἐπὶ Γερμανοῦ εφοκήρυκτος, σελ. 32 και επ.

Εἶναι λοιπόν πρόδηλον, ὅτι ἡ Ὁσμανική κυβέρντισις ἀπὸ τῆς εκκαιδεκάτης εκατονταετηρίδος μέχρι τῆς παρούσης ενεκακιδεκάτης αναγνωρίζει και κυριῶς ιδιοκτητας ὅλων των εν Παλαιστίνῃ αρχαίων προσκυνημάτων τοῖς ὀρθόδοξοις και θεωρεῖ το δικαίωμα αὐτῶν τοῦτο ερειδόμενον ἐπὶ των ιερῶν δι' αὐτὴν συνθηκῶν τοῦ Ουάου Βεν Χαττάδ και ἐπὶ τῆς

Λατρεῖς.

κοιτάτον, τὸ ὅποιον, αναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀμμερ εν σελ. 315 και 316 τοῦ VII τόμου τῆς ιστορίας αὐτοῦ, δέν θέλομεν παραθέσει ενταῦθα, διότι ο σκοπὸς ήμῶν δέν είναι νά παραξύνωμεν τά πάθη, αλλά, διά έστῆς των γεγονότων έκθέσεως, ν' αναζητήσωμεν τὴν ἀλήθει των ἀγίων τόπων ιδιοκτητήν.

Τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας των ὀρθόδοξων, τοσκις ἤδη, ὡς είδομεν, αναγνωρισθέν και κυρωθέν, οὐδέποτε ίσως καθιερώθη επιστημότερον ἢ μετὰ τὴν έν έτει 1808 συμβῶντα έμπορευθῶν τοῦ εν Ιερουσαλύμοις ναοῦ τῆς Αναστάσεως. Πᾶσαι αἱ χριστιανικαί εκκλησίαι, και ιδίως ἡ των Ὁρθόδοξων, των Φράγκων και των Ἀρμενίων, καθυπέβαλον τότε εις τὸ Διότιον ἅπαντα αὐτῶν τά έγγραφα, ίνα ἀποσπασθῇ εν γνώσει εις τίνα άνήκει τὸ δικαίωμα τῆς έπισκευῆς. Οἱ δυτικοί προήγαγον πρὸς τοῖς άλλοις

παραχωρήσεαι αὐτοῦ τοῦ προήγου. Ἄν εκ διαλειμμάτων, βιαζομένη ὑπὸ των καθολικῶν δυνάμεων, πασεκτοπέσεται ἐπὶ μικρὸν σινα χρόνον ἀπὸ τῆς θεμελιώδους έκείνης ἀρχῆς. τῶντα ὅμως βλέπομεν αὐτὴν επανερχομένην εις τὴν αρχὴν ταύτην, ήτις ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν βάσιν τῆς οἰκῆς αὐτῆς κοινότητας ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζήτηματος. Εκ τούτου δέν ειπεται βεβαίως, καθά και προημῶς ήμενοι είπαμεν, ὅτι αἱ λοιπαί Χριστιανικαί μη ὀρθόδοξοί εκκλησίαι, δέν έχουσι τὸ δικαίωμα νά προσέρχονται εις τὰ προσκυνηματα έκείνα να τελώσιν αὐτοῖς τὰ τῆς θείας λατρείας: έπεται μόνον, ὅτι πάντα πράξι τεινόντα αμρως ἢ εμμελως εις τὸ νά μακρῶσῃ ἢ νά ανατρέψῃ τὸ δικαίωμα έκείνο των ὀρθόδοξων είναι ἀδικωστή: διότι τὸ δικαίωμα τοῦτο, πανάπαι με ὁμοιοση-τηθῇ ἐπὶ 1100 έτη ήτις μέχρι των πρώτων σταυ-

ροροριῶν. ἔπειτα ἐπὶ 90 μόνον ἔτη ἀφαιρέθην διὰ ἐν μέσῳ τοῦ πλοῦτος δὲ ἀμείβει τοὺς ἀνεκδότους βικίας παραβάσιος τῶν συντεθειμένων, ἀνεκτῆθη πάλιν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων, ἔκτοτε δὲ, ἐπὶ 650 ἔτη μέχρι τῆς σήμερον, διετέλεσε πραγματικῶς κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἡμιορθωτῆθαι μὲν ἐντὸς τῆς δευτέρης ταύτης περιόδου, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐκυρώθη ἐπισημότερα, μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα 350 ἔτη.

Εὐχαρίστως δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ τελευταῖαι περὶ τούτου πράξεις τῆς Ὁσμανικῆς κυβερνήσεως, ἦτοι τὸ Χάττι Σερίρ καὶ τὸ φερμάνιον τῆς 29 Ἀπριλίου 1853 συντάχθησαν ἐν γένει ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁρίων ἐκείνων ἀρχῶν, καθιερούσαι μὲν αὐτῇ το δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας τῶν ὀρθοδόξων, ἐπιτρέπουσαι δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς τὴν ἐλευθερίαν προσέλευσιν καὶ προσκλήσιν· καὶ εὐχῆς ἄξιον ἦτο νὰ λάβωσιν αἱ διατάξεις αὗται κῦρος τι ἐπιτήδειον ἵνα φράξῃ τοῦ λοιποῦ τὴν θύραν τῶν περὶ τοῦτου διενέξεων.

ΟΙ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ

ἐμπορευόμενοι ὁμογενεῖς.

Ὅταν πανηγυρίζοι τῶν Παναθηναίων ἡ ἐορτὴ, μεταξὺ τῶν συντελούντων εἰς τῆς πομπῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν, οὐδὲν ἐπιδείκνυσον ἵσως οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τούτης ὑπερηφανίας, οὐδ' ἐβίλεπον μετὰ τούτου σεβασμοῦ οἱ παρεπιδάμοι ξένοι, ὡς τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους βόας οἵτινες ἐν παρατάξει καὶ βύδην ἐχώρουσιν πρὸς τὴν θυσίαν· τοῦτο δὲ οὐχὶ διότι εἶχον εὐτραφεῖς τοὺς τραχήλους ἢ εὐτότους τὰς κνήμας, ἀλλὰ διότι, εὐσεβεῖς δωρεὰν τῶν ἀποιίκων, ἤσαν ἀπόδειξις ὕλική τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως. Ἀπὸ Ἰσθμίας μέχρι Κιμμερίου Βοσπόρου, ἀπὸ Λιδύης μέχρις Ἀδρίου, ἠκτινοβολοῖ ὁ ἥλιος τοῦ ἑλληνισμοῦ· ἀνάματα τῆς Ἑλλάδος υἱοὶ ἔφερον μέχρι τῶν τότε γνωστῶν τοῦ κόσμου περάτων τὴν ἰδίαν αὐτῶν δραστηριότητα καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν τὸ ὄνομα καὶ τὴν δόξαν· ὅσους δ' ἐπανήρχετο ἡ δημοτελής ἐορτὴ, ἔπειμπον τὰ δείγματα ταῦτα τοῦ υἱικοῦ αὐτῶν φίλτρου, καὶ ὅταν τις χρημάτων ἐδεῖτο ἢ ἀνδρῶν ἢ πατρὶς, ἔφερον πρόθυμοι τοῦ πλοῦτος ἢ τῶν βραχυόνων αὐτῶν τὴν συνεισφοράν.

Τοὺς αὐτοὺς ἔχει καὶ σήμερον ἐτι λόγους ἡ Ἑλλὰς ὅπως ἀναδύνηται ἐπὶ τοῖς καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν ὑψηλίαν διασπαρμένους ἀποίκους αὐτῆς, οἵτινες καὶ τιμὴν περιάπτουσι καὶ ὄφελος φέρουσιν εἰς αὐτὴν μέγα. Ὡς τὸ δένδρον τὸ πικρὸν ἐν τόπῳ ἀνθλῶ καὶ πνιγρῶ, ἀναπέμπει τοῖς κλώνας τοῦ εἰς ζήτησιν φωτός καὶ ἀέρος, οὕτω καὶ αὕτη ἐκ τοῦ στενοῦ εἰς ὃν ἐνδέεται κύκλου, μακρὰν πέμπει τοὺς ἀόκνους αὐτῆς ἀποστόλους, δι' αὐτῶν μέρος τοῦ ξένου ὄλβου εἰσπένουσα, καὶ μεθ' ὑπερηφάνου χαρᾶς τοὺς βλέπει, πανταχοῦ ὅπου δραστηριώτερον στρέφεται τοῦ ἐμπορίου ἢ μύλης, ταπτομένους μεταξὺ τῶν πρώτων ἐργατῶν, καὶ δι' ἐντίμων παραδειγμάτων συνιστῶντας τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐργατικότητα, τὴν εὐρυτείαν καὶ τὴν εὐθύτητα. Ὡς δ' οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι οὐδ' αὐτοί,

ἀγῶνας τῶν, λησμονοῦσι τὴν γεννησάντων αὐτοὺς καὶ ἐκτρέψασαν, ἀλλ' ἐν τῇ ξένῃ Ἑλλήνας μένουσι τὴν καρδίαν. καὶ ἐκ τῆς ξένης χρηματίζοντες, χρηματίζουσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ σταθερὸς αὐτῶν ὁνειρος εἶναι, εἰ καὶ ἐντροφῶσιν ἐν τῇ ἀπολαύσει πάντων τῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως νὰ ἐγκαταβιώσωσι, καὶ ἐκεῖ ν' ἀποθέσωσι ποτὲ καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὰ ὅσια τῶν. Τίς δὲν γινώριζει, μετὰ τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ πλουτητάντων Ἑλλήνων, τοὺς μεγαλοπόρους Ζωσιμάδας, τὸν Βαρδάκην, τὸν Βότζον, καὶ ἐκ τῶν ἐν Αὐστρίᾳ τὸν Βαρῶν Σίναν, καὶ ἐν Δακίᾳ τὸν Ἀρσάκη, καὶ ἀλλαχοῦ ἄλλους, καὶ δὲν κηλατᾷ αὐτοὺς μετὰ τῶν γενομένων τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργετῶν, ὧν ἡ δοῖσα δὲν θέλει ἀβυσθὴ ἐπὶ μακρὰς γενεάς; Ἰσως τοῦτο πατριωτισμός, δικαίαι καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐμπορευομένων Ἑλλήνων, καὶ πατριωτισμὸς πεφωτισμένος, διότι διάγουσιν οὗτοι ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ φωτισμοῦ. Μετὰ τῶν ἔργων τοῦ Κερδῶου, τὸ φιλότατον αὐτῶν μελέτημα εἶναι τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη· καὶ ἰδοὺ καὶ μικρότητα περὶ τοῦτο πολλάκις ἐνταῦθα περιστρέφονται καὶ αἰτίνας ἐνὸς κατὰστρέφουσι τὰ σπουδαιότερα ἡμῶν συμφέροντα, αἱ διαμερίσεις αἰτίνας μᾶς καταδιώρυσκασιν, αἱ κακίαι αἰτίνας μᾶς διαβάλλουσιν, ἐνσταλάζουσι πικροτέραν λύπην, ὡς οὐδαμοῦ πάσα πρόοδος παρ' ἡμῖν γινομένη διεγείρει ζωνοτέραν χαρὰν, ἢ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀκραφνῶν ἐκείνων πατριωτῶν. Καὶ ὅσας προέκειται περὶ ἀξιολόγου τινὸς ζητήματος, ἐνδιαφέροντος τῆς πατρίδος τὸ ἐνεστώτος ἢ τὸ μέλλον, αὐτοὶ ὑψηλοὶ πάντοτε τὴν φωνήν, καὶ πρωταγωνιστοὺς ν' ὅπου σήμερον λύνεται οἱ μέγιστοι τῶν ἀγώνων, ὅπου αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν ἀνεκκλήτως ἀποφασίζονται. Πρὸ πάντων δ' ἐννοοῦσιν ὅτι τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, καὶ πρόθυμοι καὶ φιλότιμοι δαίκνυνται αὐτοῦ βοηθοί, ὡς πρόσφατον ταύτου ἀποδείξιν παρέχει αὐτῇ ἡ Πανδώρα. Θεωρήσαντες οἱ ἐν Μεγαλειότητι ὁμογενεῖς ὃν προτίθεται σκοπὸν τοῦ διδάσκειν τερπνῶς, καὶ τοῦ ὠραεῖν λαθάνοντως, καὶ ἢ ἐπαγγέλλεται προσοχὴν περὶ ταύτης τῆς γλώσσης καθήκοντα καὶ τὴν τῆς ὕλης ἐκλογὴν, καὶ ἀναμφισβότως πρὸς τὴν πρόβειν μᾶλλον ἢ τὴν δύναιμι ἀποβλέψαντες, ἔδωσαν αὐτῇ τράχυν τῆς συμπαθείας τῶν δειγμάτων, τῇ εὐποίᾳ τὴν μετριοφροσύνην προσθέντες, καὶ μὴ ἐπιτρέποντες οὔτε τῶν ὀνομάτων αὐτῶν τὴν δημοσίευσιν.

Ἡ Πανδώρα ἐν ὀνόματι οὐ μόνον ἐαυτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς τῶν φώτων εἰς τὸν λαὸν διαδόσεως, ἥτις ἵσως ὑπὲρ ἄλλαν δι' αὐτῆς ἐμψυχοῦται, ἐκφράζει δημοσίως τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῆς εἰς τοὺς ἐνθέρμους καὶ πεφωτισμένους τούτους τῆς πατρίδος φίλους. Ἡ Ἑλλὰς δικαιοῦται τὰ ἄριστα νὰ ἐλπίζῃ, ἔχουσα υἱοὺς οἵτινες καὶ ἐκ τοῦ ἐγγύς καὶ μακρόθεν φιλόστοργα τρέφουσιν αἰσθήματα πρὸς αὐτὴν, καὶ τὰς εὐγενεστέρους τῶν ἀναγκῶν τῆς ἡμετέρας νὰ ἐκτιμῶσι καὶ νὰ θεραπεύωσιν.